

Центральноукраїнський національний технічний університет
Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

«30» серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Етнологія

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія та археологія
Факультет	Економічний

2024 – 2025 навчальний рік

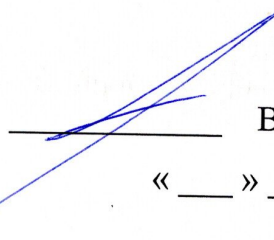
Робоча програма навчальної дисципліни «Етнологія» для здобувачів першого освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 032 «Історія та археологія».

Укладач: Микола Тупчієнко, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, кандидат історичних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.

Завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи

Василь ОРЛИК

« ___ » _____ 2024 р.

Декан економічного факультету

Наталія ШАЛІМОВА

« ___ » _____ 2024 р.

Тупчієнко М. П.
ЦНТУ, 2024 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 5	Галузь знань: <u>02 – Культура і мистецтв</u> (шифр і назва)	Фахова	
	Спеціальність: <u>032 – Історія та археологія</u>		
Загальна кількість годин – 150 2 семестр – 150 год.	Освітня програма: <u>Історія та археологія</u>	Рік підготовки	
		I – 2-й семестр	
		Лекції	
			32
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 самостійної роботи студента – 4	Освітній рівень: <u>бакалавр</u>	Практичні	
			48
		Самостійна робота	
			70
		Індивідуальні завдання	
		Вид контролю:	
	2-й семестр залік		

Мова навчання: українська.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Етнологія» є формування у здобувачів вищої освіти ґрунтовного уявлення про можливості, ефективність та перспективи використання отриманих знань з етнології та теорії етнічних процесів, уміння здійснювати дослідницьку роботу щодо вивчення етнічних культур, формування етнонімів, особливостей етнічної психології, бути готовими до практичної участі в польових експедиціях

Завдання вивчення дисципліни:

- з'ясувати проблему предметного поля етнології, етнографії та антропології,
- показати основні закономірності, етапи становлення і розвитку етнології як науки;
- застосовувати на практиці понятійний апарат і основи етнологічної теорії;
- розкрити мозаїчність людства в основних етнологічних поняттях.
- розкрити особливості формування етнічної мапи світу
- усвідомлювати специфіку та етапність українського етногенезу
- розкрити розуміння розвитку культури в етнології
- розкрити психологічні особливості народів світу.
- дати характеристику етнології символу
- дати класифікацію міжетнічних конфліктів та визначити шляхи виходів з них.

2. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен набути такі компетентності:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Етногенез і етнічна картина світу

Тема 1. Предмет і завдання етнологічної наук. Проблема предметного поля етнології, етнографії, антропології. Взаємозв'язок етнології з іншими науками та суміжними дисциплінами. Методи і функції етнології.

Тема 2. Історія становлення етнології. Західноєвропейські етнологічні школи й напрямки: еволюціонізм, дифузійнізм, французька соціологічна школа, структурна антропологія. Розвиток антропології в Україні.

Тема 3. Етнічна мозаїчність людства в основних поняттях етнології.

Етнічність. Феномен етносу. Концепції і теорії етногенезу. Структура етнічних утворень. Етнічна типологія (типи етнічних спільнот). Нація. Співвідношення етнічного і національного. Етнічні процеси.

Тема 4 Етніміка. Виникнення етнімівів та їх роль у вивченні етногенезу. Проблема походження назв "Україна", "Малоросія"⁴, "Великоросія", "Росія".

Тема 5 Формування етнічної карти світу. Розселення людей по земній кулі 5.2 Народи давніх цивілізацій та кочові племена. Розширення ойкумени і виникнення сучасних етносів. Етнорегіональні та соціокультурні класифікації.

Тема 6. Проблема українського етногенезу. Магістральна лінія українського етногенезу. 7.2 Україна в процесах євразійської етнічної пертурбації. Україна в слов'янському етногенезі. Етнічні процеси в давноруській державі. Формування східнослов'янських народів

Змістовий модуль 2. Феномено етнічної культури

Тема 7. Етнологія культури Проблема культури в етнології. Традиційна (архаїчна) культура. Традиціонологія. Зміст і символіка матеріальної культури. Етнологія окремих реалій традиційно-побутової культури.

Тема 8 Етнічна психологія. Предмет, завдання, становлення етнопсихологією. Проблема етнічної ідентичності та само ідентифікації. Психологічна структура етносу (статичні й динамічні характеристики). Установки і стереотипи міжетнічних стосунків. Етноцентризм й націоналістична психологія. Психічні особливості народів світу. Особливості формування етнічних образів: характеру, ментальності та свідомості українців.

Тема 9. Мова і етнос. Зміст і критерії етнолінгвістичної класифікації. Етносоціальні функції мови. Проблема походження і становлення української мови.

Тема 10. Етнологія символу. Суть і типологія етнічного символу. Символіка жестів. Символіка кольору. Етнологія здоров'я.

Тема 11. Етнологія релігії. Взаємовідношення етносу та релігії. Предмет етнології релігії. Етнічні функції релігії. Етнічні (національні) функції релігії. Релігійні вияви етнічного буття українців.

Тема 12 Міжетнічні відносини і конфлікти. Суть і чинники міжетнічних відносин. Типологія міжетнічних відносин та контактів. Теоретичне осмислення природи і причин міжетнічних конфліктів

4. Структура навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин				
	Всього	лекції	практичні заняття	Індивідуальні	самостійна робота
Тема 1.. Предмет і завдання етнологічної наук.	12	2	4		6
Тема 2.. Історія становлення етнології.	14	4	4		6
Тема 3. Етнічна мозаїчність людства в	12	4	4		4

основних поняттях етнології.					
Тема 4. Етніміка.	12	2	4		6
Тема 5. Формування етнічної карти світу.	14	4	4		6
Тема 6. Проблема українського етногенезу.	14	4	4		6
Тема 7. Етнологія культури	12	2	4		6
Тема 8. Етнічна психологія.	12	2	4		6
Тема 9. Мова і етнос.	12	2	4		6
Тема 10. Етнологія символу.	13	2	4		7
Тема 11. Етнологія релігії.	12	2	4		6
Тема 12. Міжетнічні відносини і конфлікти.	12	2	4		6
Усього	150	32	48		70

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання етнологічної наук.	4
2	Історія становлення етнології.	4
3	Етнічна мозаїчність людства в основних поняттях етнології.	4
4	Етноніміка.	4
5	Формування етнічної карти світу.	4
6	Проблема українського етногенезу.	4
7	Етнологія культури	4
8	Етнічна психологія.	4
9	Мова і етнос.	2
10	Етнологія символу.	2
11	Етнологія релігії.	2
12	Міжетнічні відносини і конфлікти.	2
Всього:		48

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання етнологічної наук.	6
2	Історія становлення етнології.	6
3	Етнічна мозаїчність людства в основних поняттях етнології.	4
4	Етноніміка.	6
5	Формування етнічної карти світу.	6
6	Проблема українського етногенезу.	6
7	Етнологія культури	6
8	Етнічна психологія.	6
9	Мова і етнос.	6
10	Етнологія символу.	7
11	Етнологія релігії.	6
12	Міжетнічні відносини і конфлікти.	6
Всього:		70

7. Індивідуальні завдання

Підготовка та проведення тематичних презентацій.

8. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. 1. Словесні методи навчання: бесіда, пояснення, розповідь, ознайомча лекція, лекція з елементами дискусії.

1. 2. Робота з підручником, навчальним посібником тощо.

1.3. Наочні методи навчання: метод ілюстрування, метод демонстрування, спостереження.

1.4. Практичні методи навчання: практичні заняття у вигляді презентацій ідей, рольові ігри, робота в Інтернет мережі; складання графічних схем, схем-опор, тез, порівняльних таблиць.

1.5. Інтерактивні методи навчання: дискусії, мозковий штурм, кейс-метод.

2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності

2.1. Методи формування пізнавальних інтересів.

2.2. Методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

2.3. **Інноваційні методи навчання:**

- Проектно-дослідницький метод; робота з інформацією (відео огляд, сторітелінг).

- Заняття на основі інформаційно-комунікаційних технологій (включає роботу з додатками, віртуальними словниками, інтерактивними картами та іншими ресурсами). Застосовуються такі інформаційно-комунікаційні технології та діджитал-інструменти: програмні продукти від Microsoft, цифрові інструменти Google, програмне забезпечення для проведення опитувань Kahoot, Mentimeter, хмарні презентаційні сервіси Canva, методи дистанційного навчання за допомогою платформ: Moodle, Zoom.

9. Методи контролю

На різноманітних етапах навчання використовуються різноманітні **види контролю**: поточний, тематичний, підсумковий.

Методи самоконтролю. Суттєвою особливістю сучасного етапу удосконалення контролю є розвиток навичок самоконтролю за ступенем засвоєння навчального матеріалу, уміння самостійно знаходити допущені помилки, неточності, а також спосіб усунення виявлених недоліків.

Спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль, комбінований контроль, поєднання усного і письмового опитування.

Форма підсумкового контролю: II семестр – залік;

10. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти під час вивчення дисципліни «Етнологія» II семестр

Поточний та підсумковий контроль	Сума
----------------------------------	------

Модуль 1							Модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	ЗК1	T8	T9	T10	T11	T12	ЗК2	
6	6	8	6	8	6	10	6	6	8	6	8	10	100

Примітка: T1, T2,...,T8 – тема програми; ЗК1, ЗК2 – підсумковий змістовий контроль.

Критерії оцінки заліку:

- «**зараховано**» – здобувач має стійкі знання про основні поняття дисципліни, може сформулювати взаємозв'язки між поняттями.

- «**незараховано**» – здобувач має значні пропуски в знаннях, не може сформулювати взаємозв'язку між поняттями, що вивчаються в курсі, не має уявлення про більшість основних понять дисципліни, що вивчається.

11. Критерії та засоби оцінювання

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ (с. 28–35). <http://surl.li/drftety>

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінку «відмінно» (90-100 балів, A) отримує здобувач, який:

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв літературу, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;

- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку «добре» (82-89 балів, В) – отримує здобувач, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (74-81 бал, С) отримує здобувач, який:

- в загальному обсязі роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – отримує здобувач, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання, але при рішенні допускає значну кількість помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – отримує здобувач, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;

- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;

не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

Підсумкова (загальна оцінка) курсу навчальної дисципліни є сумою оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове тестування рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи; оцінка (бали) за виконання практичних індивідуальних завдань, вирішення практичних задач та кейсів. Підсумкова оцінка виставляється після повного вивчення навчальної дисципліни, яка виводиться як сума проміжних оцінок.

12. Методичне забезпечення: Етнологія: метод. рекоменд. до вивч. дисц. для здобув. першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 032 «Історія та археологія» / [уклад.М. П. Тупчієнко,] ; М-во освіти і науки України, Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2024. 16 с.

13. Рекомендовані джерела інформації:

Нормативно-правові документи

1. Конституція України: Закон України. № 254к/96-ВР від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст.81) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Закон України.Про національні меншини (спільноти) України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.114) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

Базова література

- 1.Етнографія України. Львів. 1994 р
- 2.Касьянов Г. Теорії нації і націоналізму. К. 1999
3. Кафарський Загальна етнологія. К. 2004

4. Колодний А.М. Теорія релігії: природа, структура, функціональність, тенденції, стан. -Львів. 1996
5. Лозко Г. Етнологія України. К. 2001
6. Макрчук С.А. Зтнічна історія України.К. 2008. 271 с.
- 7.Пономарьов А. Українська етнографія. К. 1994
- 8.Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ. 2004
- 9.Сміт Е. Етнічна ідентичність. К. 1994
10. Тиводар М. Етнологія. Львів. В-во «Світ». 2004. 624 с.
- 11.Українознавство. К.1994.
- 12.Українське народознавство. Львів. 1994
13. Українська етнологія. К. 2007 р.
- 14.Утвенко В.В. Етнологія. К. 2017.

Додаткова:

- 1.Вовк Ф Студії з української етнографії та антропології. Харків. 1996.
2. Етнос і соціум. К. 1993.
3. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. К. 1994
4. Культура і побут України. К. 1993
- 5.Санько І. Ментальність русинів-українців. – Ужгород 1996.
6. Собчук О. , Тупчієнко М. Співпраця Володимира Ястребова із закордонними періодичними виданнями. *Народна творчість та етнографія* . 2024. № 4. С.32-40 С
URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2024-rik/4/2784-2024-12-04-21-44-21/5714-spivpratsia-volodymyra-yastrebova-iz-zakordonnyumu-periodychnymy-vydanniamy>
7. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. К. 1996
8. Природа і етнос. К. 1994
- 9.Ткач М.М.Українська звичаєва культура. К. 2021
10. Mykola Turchiyenko, Oleksandr Shamrai. Parallels in the indo-iranian and old slavic mythological modelling of the world (a solar aspect) // *East*

Інформаційні ресурси:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/> - Верховна Рада України – Законодавство України
2. <http://www.info-library.com.ua/> Електронна бібліотека – підручники.
3. <http://journals.uran.ua> – Наукова періодика України. Сайт електронних видань вищих навчальних закладів і наукових установах України.
4. <http://litopys.org.ua/links/inmaps.htm>) - історичні мапи

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, Протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.